

С. В. Онишко,
д-р екон. наук, професор,
кафедра фінансових ринків та фінансових послуг,
Національний університет державної
податкової служби України ДПА України,
І. В. Власова,
аспірантка кафедри банківських інвестицій,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

В статье осуществлён анализ современного состояния инновационной деятельности предприятий в Украине. Определены особенности реализации инновационных процессов в контексте финансового обеспечения инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновационное развитие, инновационная деятельность, финансовое обеспечение.

The analysis of the modern state of innovative activity of enterprises in Ukraine has been carried out in the article. The features of realisation of innovative processes in a context of financial provision of innovative activity have been determined.

Key terms: innovative development, innovative activity, financial provision.

Здійснено аналіз сучасного стану інноваційної діяльності підприємств в Україні. Визначено особливості реалізації інноваційних процесів у контексті фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інноваційна діяльність, фінансове забезпечення.

Постановка проблеми. У сучасних умовах економічний розвиток неможливо уявити без розвитку інноваційного, особливо враховуючи негативний вплив на економіку світової фінансово-економічної кризи. На сьогодні в Україні рівень інноваційної активності, впровадження інновацій та відтворення ринкового сегменту виробництва інноваційної продукції залишаються недостатніми для забезпечення прориву національної економіки.

Визначення важливості інноваційного розвитку для України знайшло відображення у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України «Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток» [1], відповідно до якої створення умов для прискорення технологічної модернізації вітчизняного виробництва з метою підвищення його енергоефективності та конкурентоспроможності є одним із пріоритетних завдань Уряду.

Слід зазначити, що питання фінансування належать до найскладніших у всьому комплексі завдань інноваційного розвитку України. Таким чином, розв'язання комплексної проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку стає одним з головних завдань державної бюджетної, інвестиційної, інноваційної, податкової політики і вимагає системного підходу, а питання, пов'язані з формуванням і вдосконаленням системи фінансового забезпечення розвитку інноваційної сфери та пошуком перспективних джерел її фінансування, набувають актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади дослідження інноваційної діяльності, впливу інноваційних процесів на економічне зростання та основи фінансового забезпечення інноваційної діяльності розроблялися у наукових працях відомих учених: М. Додгсона, В. Зомбарта, П. Квінтаса, М. Кондратьєва, Ю. Морозова, Д. Мессі., Р. Мюллера, Б. Санто, Б. Твісса, Д. Уїлда, І. Фішера, Й. Шумпетера.

Провідними вітчизняними дослідниками у вирішенні згаданої проблеми є: В. Александрова, Ю. Бажал, Є. Бойко, О. Василик, А. Гальчинський, В. Геєць, Н. Гончарова, А. Данилен-

ко, М. Данько, О. Жилінська, М. Крупка, А. Кузнєцова, В. Лагутіна, О. Лапко, С. Онишко, В. Опарін, В. Осецький, А. Пересада, М. Туган-Барановський, В. Федосов, Л. Федулова, Д. Черваньов.

Цими вченими глибоко та різнобічно досліджено теоретичні основи інновацій та інноваційної діяльності, форм і методів її державного фінансування, визначено взаємозв'язки між інноваційною діяльністю та макроекономічним розвитком тощо. Однак залишається багато проблемних питань, які потребують додаткового вивчення та аналізу.

Невирішені частини проблеми. У розв'язанні питання розвитку інноваційної сфери країни існують проблеми, які заважають повноцінному розгортанню інноваційного процесу. На перешкоді, передусім, стоїть проблема пошуку та отримання фінансових ресурсів, яка є однією з найгостріших у діяльності більшої частини суб'єктів підприємництва. Пошук нових каналів фінансування інноваційних процесів, які відбуваються в Україні, набуває особливої гостроти й значущості сьогодні, в умовах обмеженості бюджетних ресурсів, недостатності власних фінансових коштів підприємств усіх форм власності.

Метою статті є дослідження особливостей реалізації інноваційних процесів в Україні в контексті фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Розвиток інноваційної діяльності в промисловості значною мірою визначається ефективністю інвестиційних процесів, їх орієнтирами та напрямками. Вони зумовлюють характер відтворювальних процесів в економіці, впливають на напрям і характер структурних змін. Інноваційна ефективність інвестицій має ключове значення для зміцнення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва.

Сучасний стан інноваційної діяльності в Україні характеризується такими тенденціями:

1. Збереження низького рівня інноваційної активності промислових підприємств. Аналіз динаміки інноваційно-активних підприємств за 2000—2009 рр. вказує на те, що, попри зменшення кількості підприємств, які впроваджували інновації з 2004 р. та освоєних нових видів техніки спостерігалось поліпшення ситуації щодо зростання кількості впроваджених нових технологічних процесів (табл. 1).

Таблиця 1

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ У 2000—2009 РР.

Показники	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	14,8	14,3	14,6	11,5	10,0	8,2	10,0	11,5	10,8	10,7
Освоєно інноваційні види продукції, найменувань	15323	19484	22847	7416	3978	3152	2408	2526	2446	2685
Кількість освоєних нових видів техніки, найменувань	631	610	520	710	769	657	786	881	758	641
Кількість впроваджених нових технологічних процесів, од.	1403	1421	1142	1482	1727	1808	1145	1419	1647	1893
з них маловідходних, ресурсозбе-рігаючих	430	469	430	606	645	690	424	634	680	753

Примітка. Складено на основі даних офіційного веб-сайту Державного комітету Статистики України [2].

Щодо інноваційної активності промислових підприємств в Україні у 2009 році, то питома вага підприємств, що впроваджували інновації порівняно з 2008 роком зменшилася і склала 10,7 % за зменшення кількості найменувань освоєних нових видів техніки з 758 у 2008 році до 641 одиниць у 2009 році (табл. 1, рис. 1), попри збільшення впрова-

дження нових технологічних процесів з 1647 у 2008 році до 1893 одиниць у 2009 році. Результативність інноваційної діяльності в Україні не відповідає вимогам забезпечення стабільного інноваційного розвитку. Питома вага інноваційно-активних підприємств у 2009 році склала 12,8 % (проти 13,0 % у 2008 р.). Розвиток економіки України у 2008 р. за глобальної фінансової кризи знову спричинив погіршення умов інноваційної діяльності в Україні.

Рис. 1. Впровадження інновацій у промисловості у 2000—2009 рр.

Для порівняння відмітимо, що серед країн Європейського Союзу мінімальні показники інноваційної активності мають Португалія — 26 % і Греція — 29 %, тобто більше ніж у 1,5 разу вищі, ніж в Україні. А у порівнянні з країнами — лідерами у цій галузі, такими як Нідерланди (62 %), Австрія (67 %), Німеччина (69 %), Данія (71 %) та Ірландія (74 %), розрив становить 3—4 рази [3, с. 123].

2. Неєфективність структури реалізованої інноваційної продукції. Динаміка галузевої структури реалізованої інноваційної продукції свідчить про переважне відтворення існуючої структури промислового виробництва.

Після 2004 р. відбулися значні негативні зрушення в структурі розподілу реалізованої інноваційної продукції промисловості. Якщо у 2004 р. частка машинобудування становила 44,6 %, то до 2006 р. вона знизилася більше ніж на третину — до 28,4 %. При цьому відбулося збільшення у 3,3 разу частки металургійної галузі (з 7,8 % до 25,6 %). 2007 р. засвідчив корекцію цього тренду, частка машинобудування в структурі реалізованої інноваційної продукції зросла на 4,9 п. п. і досягла 33,3 %.

Найбільша частка інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції припадає на підприємства машинобудування (16,8 % або 17811,03 млн грн), целюлозно-паперового виробництва та видавничої діяльності (10,9 % або 1508,1 млн грн), металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (8,4 % або 16 254,9 млн грн), виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (4,1 % або 4536,3 млн грн) [4, с. 239].

3. Звуження інноваційного потенціалу інвестицій. На рис. 2 відсутня помітна кореляція між інвестиційною діяльністю та фінансуванням інноваційних проектів. Активізація інноваційних процесів не супроводжується відповідним зростанням витрат на інноваційну діяльність. При цьому динаміка зростання інноваційних витрат за період 2001—2008 рр. значно поступається зростанню інвестицій у промисловість. У реальному вимірі протягом зазначеного періоду інвестиції збільшилися майже у 3,5 разу, тоді як на фінансування інноваційної діяльності спрямовано у 2,7 разу більше коштів, ніж у 2001 р.

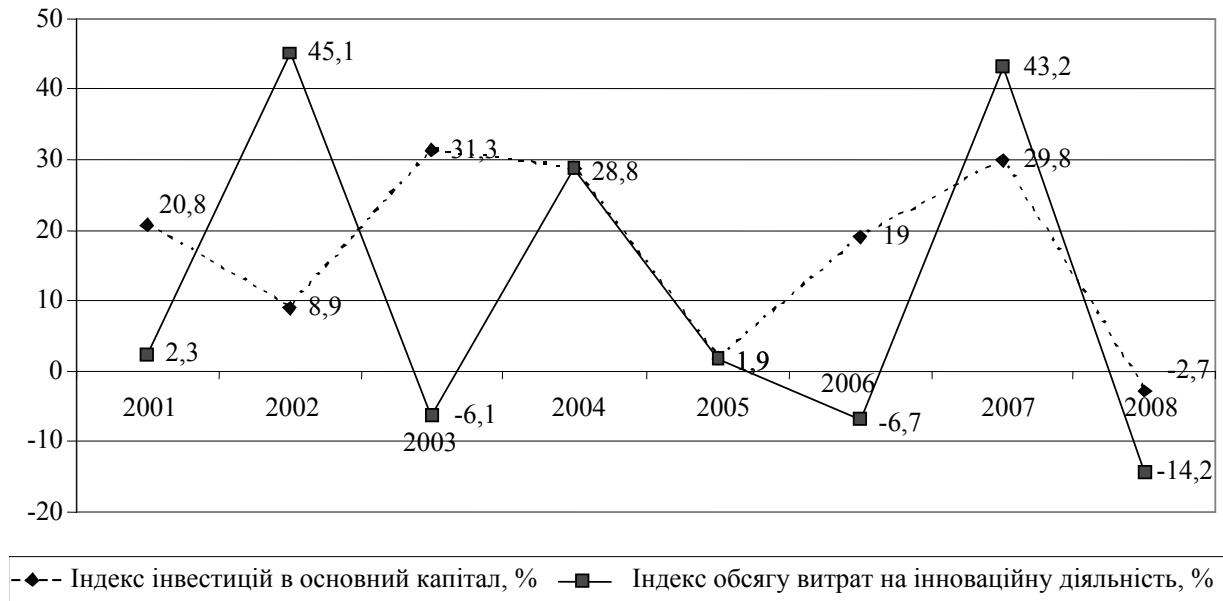

Рис. 2. Динаміка інвестицій в основний капітал і витрат на інноваційну діяльність у промисловості України в 2001—2008 рр.

4. Недосконалість структури інноваційних витрат. Серед основних показників, що характеризують інноваційну діяльність, важливе місце займають витрати на інновації. За даними Держкомстату України, обсяг інноваційних витрат підприємств у 2009 році склав 8 млрд грн.

Найбільшу частку (62,5 %) у загальних витратах на інноваційну діяльність становили витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, пов'язані з впровадженням інновацій; на дослідження і розробки — 10,7 % (8,0 % — на виконання науково-дослідних розробок (НДР) силами підприємств (внутрішні НДР); 2,7 % — на придбання результатів НДР інших організацій (зовнішні НДР); придбання нових технологій — лише 1,5 % [1].

5. Невідповідність структури фінансування інвестиційної діяльності пріоритетам інноваційного розвитку економіки. У промисловості України більша частина інвестицій в основний капітал надходить у галузі, які за класифікацією ОЕСР належать до середньонизькотехнологічних — виробництво харчових продуктів, металургійне виробництво, виробництво неметалевої мінеральної продукції. Натомість у галузі, які забезпечують пропорційно більшу частку виробництва інноваційної продукції, залучено значно менші обсяги інвестицій. Тим самим, інвестиційні процеси сприяють відтворенню і закріпленню поточної структури економіки.

Особливості і якісні характеристики інноваційних витрат вітчизняної економіки багато в чому визначаються умовами фінансування інновацій, що сформувались в Україні.

Так, за даними Держкомстату України обсяги фінансування технологічних інновацій упродовж 2005—2008 рр. зросли більш ніж удвічі — з 5751,6 до 11 994,2 млн грн. Проте у 2009 р. вони скоротились на 4044,3 млн грн (або 33,7 % порівняно з попереднім) і склали 7949,9 млн грн.

Найбільша частка фінансування інноваційної діяльності підприємств припадає на власні кошти підприємств — 60,6 % загального обсягу витрат (у 2007 р. — 73,7 %). У 2009 році основним джерелом фінансування технологічних інновацій були власні кошти підприємств, частка яких у загальному обсязі фінансування інноваційних робіт становила 65 % або 5,2 млрд грн, що на 2,1 млрд грн менше у порівнянні з 2008 роком.

Обсяги інших джерел, до складу яких входять кошти банків і небанківських фінансово-кредитних установ, зменшились на 3137,3 млн грн (або 73,3 % порівняно з попереднім роком) з 4277,9 млн грн у 2008 році до 1140,6 млн грн у 2009 році.

Сьогодні банківська система, як складова фінансової системи, за основними ресурсними показниками не задовольняє вимог інноваційно орієнтованої економіки і не спроможна повністю реалізувати наявний потенціал у реальному секторі економіки [5, с. 146].

Великою проблемою залишається незначна частка вітчизняної наукоємної продукції в структурі ВВП. Тоді як провідні країни за показниками наукоємності ВВП входять до першої десятки (Ізраїль — близько 3,5 % ВВП, Швеція — майже 2,4 %, Фінляндія, Німеччина —

близько 2,3 %, Великобританія — 2,2 %), в Україні цей показник становить приблизно 1,2 % [6, с. 310].

Такий стан фінансування відображається на результативності інноваційної діяльності в українській промисловості, що, як видно з аналізу, залишається на дуже низькому рівні. Про це може також свідчити показник питомої ваги реалізованої інноваційної продукції, що знизився порівняно з 2007 роком (5,9 %) на 1,1 п.п. і становив 4,8 % загального обсягу реалізованої промислової продукції.

Висновок. Отже, підсумки дослідження дають підстави зробити висновок про подальше поглиблення стагнації в інноваційній сфері, нехтування у державній політиці потребами формування технологічних основ економіки, базованої на знаннях, подальше технологічне відставання України від розвинених країн світу.

Таким чином, при зазначених масштабах інноваційної активності в Україні інновації поки що не відіграють ту важливу роль у подоланні економічної кризи, підвищенні конкурентоспроможності, що визначена у державних програмах з переходу на інноваційний шлях розвитку економіки.

Наявність дефіциту державного бюджету, фінансова слабкість і незначні обсяги власного капіталу більшості вітчизняних підприємств, відсутність мотивації у стратегічних інвесторів — усе це погіршує можливості забезпечення інноваційних процесів за допомогою зазначених джерел фінансування. Саме тому успішність економічної діяльності в інноваційній сфері останнім часом дедалі тісніше ставиться у залежність від ступеня залучення фінансових ресурсів банківських і небанківських фінансово-кредитних установ до системи фінансового забезпечення відтворювальних процесів.

Література

1. Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток» / [електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=181072357
2. Офіційний веб-сайт Державного комітету Статистики України / [електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Захарін С. В. Посилення ролі корпоративних структур у розвитку інноваційної економіки / С. В. Захарін // Фінанси України. — 2006. — № 5. — С. 117—126.
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2008 рік: Статистичний збірник / Держкомстат України. — К., 2009.
5. Бербека В. Є. Банківське фінансування інноваційного підприємництва в Україні / В. Є. Бербека // Регіональна економіка. — 2007. — № 4. — С. 145—147.
6. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / [Авт.-упоряд.: Г. О. Андрощук, І. Б. Жиляєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко]. — К.: Парламентське вид-во, 2009. — 632 с.

Статтю подано до редакції 22.03.11 р.